

НАЗВИ МОРЕПЛАВЦІВ ТА РИБАЛОК: ДЕТЕРМІНАНТНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

MIDDLE ENGLISH NAMES OF SAILORS AND FISHERMEN: THE DETERMINANT ANALYSIS OF THE SERIES OF SYNONYMS

Добровольська О.Я.,

orcid.org/0000-0001-7412-2244

доктор філологічних наук,

професор кафедри іноземної філології та перекладу

Національного транспортного університету

Статтю присвячено науковій проблемі реконструкції мовної еволюції в аспекті історичної динаміки процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови та актуальному питанню розвитку окремих синонімічних рядів у складі лексико-семантичної групи в аспекті детермінантного аналізу, зокрема встановлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи та підпорядкування детермінанти мови на рівні окремого синонімічного ряду як її підсистеми. Предмет дослідження – якісний та етимологічний склад і функційна диференціація синонімічного ряду. Об'єкт дослідження – лексико-семантична група назв осіб за професією (апельятивна і пропріальна агентивно-професійна лексика), зокрема синонімічний ряд назв мореплавців та рибалок як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, зайнятих промислами. Мета дослідження – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові, встановивши специфіку підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного синонімічного ряду як її підсистеми. Фактичний матеріал дослідження – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використано методичний алгоритм системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи. У результаті дослідження встановлено визначальну роль функції ідентифікації особи в побутуванні назв мореплавців та рибалок у середньоанглійський період і підпорядкування синонімічного ряду назв мореплавців та рибалок як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, зайнятих промислами, внутрішній детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

Ключові слова: агентивно-професійна лексика, мовна детермінанта, назви мореплавців та рибалок, середньоанглійська мова, функційна диференціація, хронологічна стратифікація.

The issues of language development and its causation have long been in the focus of different interpretations of linguists. It is still quite urgent to deal with the scientific problem of the reconstruction of language evolution in the aspect of historical dynamics of language processes in the semantic system of the English language, and it is relevant to study the development of a particular series of synonyms as a sub-system within the semantic group in the aspect of determinant analysis. The aim of the article is to reconstruct the development of the semantic subsystem of the names of sailors and fishermen in Middle English by establishing the specifics of the support of the internal determinant of the semantic group of occupational terms in Middle English at the level of series of synonyms. The subject of the study is the etymological composition, functional differentiation and chronological stratification of the Middle English names of sailors and fishermen. The object of the study is the series of synonyms – 51 names of sailors and fishermen as a subsystem of the semantic group of Middle English occupational terms. The material of the study comprises 2417 Middle English occupational terms recorded in English historical and etymological dictionaries. The methodical algorithm of the system-functional reconstruction of the semantic system development was used in the study. The results of the paper indicate the subordination of functioning and development of the names of sailors and fishermen to the language determinant of the semantic group of the Middle English occupational terms. The results of the paper prove further studies of the semantic system in the aspect of determinant analysis of its subsystems to be relevant and valuable in the field of language evolution.

Key words: chronological stratification, functional differentiation, language determinant, Middle English, names of sailors and fishermen, occupational terms.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві актуальним є поглиблення теорії мовної еволюції (роботи В. фон Гумбольдта, Я. Грімма, Ф. Шлегеля, А. Шлейхера, В. Вундта, Г. Штайнталя, О.О. Потебні, Г. Пауля, Б. Дельбрюка, Г. Остгофа, К. Бругмана, А. Мейе, Ш. Баллі) і теорії сучасної системної лінгвістики (Г.П. Мельников, Л.Г. Зубкова, А.А. Полікарпов, О.О. Кретов та ін.) новими даними щодо словникового складу як найбільш динамічного мовного

рівня. Наше дослідження виконане в руслі системної лінгвістики в межах наукової проблематики мовної еволюції, зокрема проблеми реконструкції розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови [1; 2; 6–8]; присвячуємо його розв'язанню проблеми історичної динаміки мовних процесів у лексико-семантичній групі агентивно-професійних назв XI – XV ст. як складової частини лексико-семантичної системи середньоанглійської мови (зокрема, на матеріалі синоніміч-

ного ряду назв мореплавців та рибалок) в аспекті детермінантного аналізу на основі принципів системно-функційної історичної лексикології як підґрунті методів і методики системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи. У статті розглядаємо такі питання стосовно окремого синонімічного ряду і підпорядкованості його онтологічних і функційних властивостей мовній детермінанті: функційна диференціація лексики; сфери та інтенсивність іншомовного впливу хронологічна стратифікація лексики для виявлення динаміки мовних процесів у межах лексико-семантичної групи та її кількісного наповнення); якісні зміни лексичного складу (поява нових і витіснення застарілих лексичних елементів, тобто втрати та інновації).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На базі принципів теорії сучасної системної лінгвістики та дослідження мови як динамічного об'єкта дійсності [4; 5] у руслі загальної системологічної методології наукових досліджень розглянуто проблему мовної еволюції лексико-семантичної системи англійської мови на матеріалі лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови; розроблено новий системно-функційний підхід до вивчення лексико-семантичної системи в історико-етимологічному ракурсі та сформовано новий напрям лінгвістичного пошуку – системно-функційну історичну лексикологію, побудовану на інтерпарадигмальних принципах історизму й системності, інтегрованих до визначення підпорядкування розвитку окремої лексико-семантичної групи її детермінанті та дії законів діалектики в руслі закономірностей мовної еволюції і впливів різнорівневих чинників; розвинуто поняття мовної детермінанти на рівні лексико-семантичної системи у вигляді сукупності детермінант окремих її складових (лексико-семантичних груп) у проявах на глибших ярусах (у взаємодії між фонологічним, морфологічним і лексико-семантичним ярусами) [1; 2].

Загальні принципи сучасної системної лінгвістики (принципи матеріальності об'єкта, його просторової і часової мірності, тріадичності) як умову системності розгляду процесу мовної еволюції втілено у принципах системно-функційної історичної лексикології (принципах функційної узгодженості узусу і норми, внутрішнього і зовнішнього, реалізованих і нереалізованих потенцій мовної системи, системних і несистемних фактів мови, синтагматики і парадигматики, мови і мовлення) і реалізовано як основу методів і методики теоретико-емпіричної процедури сис-

темно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2].

Загальнометодологічний принцип тріадичності втілено у принципі системно-функційної історичної лексикології – принципі тріадичності при описі взаємної узгодженості онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичної групи, зокрема агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, тобто у процесі системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної групи, побудованому на низці принципів системно-функційної історичної лексикології шляхом вивчення таких тріад: 1) узус – норма – функція; 2) внутрішнє – зовнішнє – функція; 3) реалізовані потенції мовної системи – нереалізовані потенції мовної системи – функція; 4) системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція; 5) синтагматика – парадигматика – функція; 6) синхронія – діахронія – функція, що ієрархічно підпорядковані тріаді 7) мова – мовлення – функція як реалізації номінативної функції (класифікації та ідентифікації) словесного знака [2].

На теоретико-методологічній базі системно-функційної історичної лексикології специфіковано методи і гносеологічні прийоми сучасної системної лінгвістики для формування методичного алгоритму системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи – теоретико-методологічної й методико-емпіричної процедури, що полягає в об'єднанні результатів детермінантного аналізу її підсистем (лексико-семантичних груп у їх сукупності) та охоплює інтегроване до вивчення загальних законів, закономірностей і тенденцій розвитку окремої лексико-семантичної групи в ракурсі дії чинників мовної еволюції багатовекторне дослідження взаємної узгодженості й підпорядкування онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичної групи певного періоду мовного розвитку її детермінанті [2].

Внутрішню детермінанту мовного розвитку сформульовано на рівні окремої лексико-семантичної групи, яка визначає функційно значущі характеристики компонентів системи та зв'язків між ними і розвивається під впливом зовнішньої детермінанти (фактора, що визначає функційну характеристику всієї системи); на основі вивчення змін мовної ситуації середньоанглійського періоду встановлено зовнішню детермінанту як функційний запит мовного колективу, що є надсистемою лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв, на виконання нею функції ідентифікації; внутрішню детермінанту встановлено

на підставі визначення функційної диференціації як прояву мовної детермінанти (зокрема, детермінанти англійської мови – комунікативного ракурсу події) в межах окремої лексико-семантичної групи шляхом вивчення процесу мовних змін у системі досліджуваної лексики в різних її функційних різновидах, визначених за виконанням функцій класифікації та ідентифікації, на основі виявлення специфіки варіювання (зокрема функційної варіативності, а також фонографічної, лексико-морфологічної, лексико-семантичної і номінативної варіантностей) протягом досліджуваного періоду мовного розвитку, залучаючи дані попереднього та наступного періодів, а також шляхом установлення підпорядкування мовній детермінанті усього комплексу характеристик лексико-семантичної групи (її лексико-семантичного складу, функційної диференціації, етимологічного складу, структурно-семантичної характеристики словотворчих полів, якісних змін та динаміки мовних процесів) [1; 2].

Постановка завдання. *Мета нашого дослідження* – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові, установивши специфіку підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні синонімічного ряду як її підсистеми. *Завдання дослідження:* 1) виокремити синонімічний ряд назв мореплавців та рибалок у межах лексико-семантичної підгрупи назв осіб, зайнятих промислами; 2) проаналізувати етимологічний склад їх твірних основ; 3) визначити їх функційну диференціацію; 4) здійснити хронологічну стратифікацію їх перших письмових згадок. *Предмет дослідження* – етимологічний склад, функційна диференціація та якісний склад синонімічного ряду як характеристики семантичної підсистеми в її підпорядкуванні мовній детермінанті. *Об'єкт дослідження* – лексико-семантична група назв осіб за професією (апелятивна і пропріальна агентивно-професійна лексика), зокрема синонімічний ряд назв мореплавців та рибалок як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, зайнятих промислами, в середньоанглійській мові. *Фактичний матеріал дослідження* – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використовуємо *методичний алгоритм* системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2] як поєднання методики та комплексу методів, що охоплює загальнонауковий індуктивно-дедуктивний

і лінгвістичний порівняльно-історичний методи та методи сучасної системної лінгвістики [5] як нові методи системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2], а також методичні системно-функційні прийоми реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2]: 1) розмежування лексики на функційні різновиди на підставі виконання двох видів номінативної функції лексичної одиниці – класифікації та ідентифікації; 2) розмежування лексики на функційні різновиди узусу; 3) багатоаспектний комплексний аналіз лексики у трьох функційних різновидах у межах трьох складників лексико-семантичної групи/підгрупи – питомої, гібридної, запозиченої; 4) хронологізація мовних фактів; 5) дослідження мовної інтерференції в межах окремої лексико-семантичної групи/підгрупи; 6) дослідження якісного складу лексико-семантичної групи/підгрупи певного періоду мовного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Послідовність етапів детермінантного аналізу визначає побудову встановлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного у статті синонімічного ряду:

1) установлюємо функційну диференціацію семем досліджуваного синонімічного ряду за функціями класифікації та ідентифікації, виконуваними у мовленнєвому колективі як надсистемі;

2) різновиди узусу як кодифікованої норми (зокрема, неусталений, обмежено-нормований, усталений) семем визначаємо за ступенем їх усталеності в середньоанглійській мові (тобто за їх наближенням до норми на етапі входження до системи мови);

3) розподіляємо семем досліджуваного синонімічного ряду за розрядом загальних назв (функція класифікації) та розрядом власних назв (зокрема, назв прізвищового типу періоду активного формування прізвищової системи, які виконують функцію ідентифікації особи як додаткового до особового власного імені компонента антропонімної формули);

4) досліджуємо етимологічну модель синонімічного ряду на підставі аналізу мовної приналежності твірних основ апелятивів та антропооснов назв прізвищового типу;

5) систематизуємо агентивно-професійні назви мореплавців та рибалок за століттями середньоанглійського періоду (XI – XV ст.) [3, 54] на підставі принципу хронологічної фіксації фактичного матеріалу [2]: 1) наводимо дату першої письмової згадки лексико-семантичного варіанта слова, вжитого як апелятив; 2) дати всіх фіксацій

лексико-семантичного варіанта слова як назви прізвищевому типу у складі антропонімних формул із подальшим їх групуванням за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності з метою вивчення появи в англійській мові пито-мої, гібридної лексики та запозиченої лексики.

Отже, виокремлюємо три підгрупи середньоанглійської лексики у межах кожної етимологічної групи: а) агентивно-професійні назви, зафіксовані в пам'ятках як апелятиви й оніми (тлумачимо їх як назви з усталеним узусом); б) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як оніми (тлумачимо їх як назви з неусталеним узусом); в) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як апелятиви (тлумачимо їх як назви з обмежено-нормованим узусом). Наводимо агентивно-професійну назву як середньоанглійський апелятив зі словниковою дефініцією лексико-семантичного варіанта і датою його першої письмової згадки у пам'ятках (або як апелятив, реконструйований на основі однокореневих слів середньоанглійської доби, чи на основі словникових даних давньоанглійського/новоанглійського періодів, із датою його першої письмової згадки як оніма).

1. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації:

bōt-man 'one who owns or manages a boat or ship; also, a sailor' 1391 MED, *boatman* 'a man who manages a boat' 1513 NED > *Bootman* 1225, *Botman* 1274, 1288, 1355, 1374, 1378, 1475, *Boteman* 1310, 1315, 1381, 1444, *botman* 1393, *boteman* 1450;

feri-man 'one who owns or operates a ferry' 1464 MED > *ferriman* 1192, 1414, *Feriman* 1247, 1297, *Phariman* 1265, *Fermon* 1332, *Feremone* 1354;

fish-man 1466-7 MED, 'fisherman, or seller of fish' DBS > *ffisshman* 1360, *Fissheman* 1474;

fisher(e) [OE *fiscere*] 'one who is engaged in fishing, fisherman' MED, 893 NED > *Fisher* 1212, *Visser* 1239, *Fischer* 1263, *fychere* 1296-6;

fisherman 1462-3 MED > *Fissherman* 1441;

lōdes-man [cp. *lōd-man* & OE *lād-man*] 'one who navigates a ship during a voyage (distinct from the master and the steersman); a pilot' 1200 MED > *lodesman* 1390-1;

lōd-man [OE *lād-man*] '= lodes-man' 1345-6 MED > *Lodman* 1265, 1341, *Lademan* 1301, *Ladman* 1316, *Lodeman* 1346;

rouer(e) 'a rower, an oarsman; also, a mariner, sailor' 1382 MED, *rower* 'one who rows; an oarsman' 1374 NED > *Rowere* 1240;

ship-man [OE *scip-mann*, *scyp-mann*] 'a sailor, seaman; one skilled in navigation' 900 NED, 1122 MED, 'an oarsman' 1475 MED, 'the master, commander, or owner of a ship; a helmsman, pilot' 1250 MED, 'a master mariner; the master of a ship; a skipper, a pilot' 1386 NED > *Scipman* 1243, 1267, 1290, *shippman* 1379;

stēre-man [OE *stēor-mann*] 'one who steers a ship, a helmsman' 1200 MED, *steerman* (*stereman*, *sterman*) 'pilot, master of a ship', 'a steersman' 1000 NED > *Stirman* 1066, *Stereman* 1202, *Sterman* 1296, 1327, 1332;

stēresman [OE *stēores-mann*] 'one who guides the course of a boat or ship, a helmsman or pilot' 1200 MED > *Steresman* 1169, 1200, 1279, 1327, *Sterisman* 1296;

wāter-man 'a seaman, mariner; also, a man who works on a boat or around boats; ?also, a man who hires out his boat or its use, a ferryman' 1421 MED > *Waterman* 1196, 1215, 1249, 1279, 1313, 1333, 1392, 1411, 1431, *Watermon* 1362.

2. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації:

***bōter** 'a boatman' MED, *boater* 'one who rows or manages a boat: a canal-boat man; one goes boating for pleasure' 1605 NED > *Botere* 1168, 1279, 1301, 1317, 1369, *Botor* 1235, *Botere* 1301, *botere* 1321, 1336, 1365;

***bōt~maister** 'one who manages a boat or ship' MED > *Botmeyster* 1248;

***bōt~ward** 'boat guard' MED > *Batward* 1346;

***diver** 'a person who dives under water; spec. one who makes business of diving in order to collect pearls, to examine sunken vessels, etc.' 1506 NED > *Dyvere* 1252, 1428, *Divere* 1279, *Dyvoor* 1414;

***floater** 'one who or that which floats' 1783 NED > *Flotyere* 1249, *Floter* 1281;

***hēringer** 'one who catches or sells herring' MED > *Haringer* 1229, 1231, *herenger* 1296-7, *Harenger* 1412, *Herynger* 1438-9;

***hēring~breder** 'one who roasts herring', in surnames – MED (*breidere* 'one who makes nets or cords' 1440 MED) > *Haryngbreder* 1275;

***hēring-man** (in surnames – MED) > *Heringman* 1327;

***hōker(e)** (*hōken* v. 'to hook (a fish), catch with a hook' 1301 MED, *hōk* n. [OE *hōc*] 'a fishhook' 1225 MED) > *Hocere* 975, *Hoker* 1199, *Hokere* 1219, *Hoker* 1327, *Houker* 1332;

***ores-man** 'an oarsman', in surname – MED > *aresman* 1460-61;

***sē-man** [OE *sā-mann*] 'a sailor' MED > *Seman* 1250, 1305, *Sceman* 1275, *seman* 1419;

**sē-grōm* (in surnames – MED) (OE *sē* ‘sea’ + ME *grōm* ‘servant’, ‘seaman, sailer’ DBS) > *Segrom* 1307, 1327;

**ship~maister* ‘the captain of a ship’ MED > *schypmester* 1375;

**ship~ward* (in surnames – MED) > *Shypward* 1434, 1443, *Shipward* 1455, 1470;

**stīler* ‘a fisherman’ or ‘a trapper’ DBS (*stīle* n [OE *stigel*, -ol, *stihle*]) > *stygheler* 1332, *Stylere* 1428;

**stīle-man* ‘a fisherman’ or ‘a trapper’ DBS (*stīle* n [OE *stigel*, -ol, *stihle*]) > *Stegelman* 1270, *Stighelman* 1327, *Stileman* 1327.

3. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації:

seiler ‘one who sails, a sailor’ 1400 MED (*seilen* v. [OE *seglan*, *seglian*]);

ship~berere ‘one who carries an incense boat’ 1450 MED (*ship* [OE *scip*, *scyp*] ‘an incense boat; also, a container for holding malt’);

ship~gome a shipman, sailor’ 1200 MED (*gome* [OE *guma*] ‘a man’);

scip~maister ‘the captain of a ship’ 1375 MED.

4. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

4.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження:

barġe-man ‘a master or crewman of a barge or ferry’ 1383 MED (*bāġe* [OF *barge*] ‘a sea-going sailing vessel of moderate size’ 1325 MED; ‘a war vessel, larger than a balinger, attending upon a great ship’ 1300 MED) > *Bargeman* 1332;

4.2. Гібридні похідні з твірними основами латинського / давньофранцузького походження:

anglēr [from verb] ‘a fisherman’ 1450 MED (*anglen* v. [from *angle* ‘hook’] ‘to fish with hook and line, to fish’ 1450 MED; *angle* n. [OF *angle* & L *angulus*] 1387 MED) > *Angeler* 1306;

4.3. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

bōt~sweīn [LOE *bátswezen*] ‘a minor officer on a ship, a boatswain; prob. also , a sailor’ 1304 MED, ‘an officer in a ship who has charge of the sails, rigging, etc., and whose duty it is to summon the men to their duties with a whistle’ 1450 NED (*bōt* [OE *bāt*] ‘a boat’, *sweīn* [ON: cp. OI *sveinn*] ‘an attendant upon a knight, a squire; a soldier below the rank of knight; a retainer, an attendant; a servant; a man, young man, boy’ MED) > *Batsuen* 1055, *Batswegen* 1050-71, *Batsueīn* 1190, *Botsweyn* 1319, 1327, 1332;

cokswain ‘an officer in charge of a cockboat and its crew, coxswain’ 1463 MED (*cok* [AF *coque* (corresp. to CF *coche*)] ‘a ship's boat, cockboat; also = *cogge* 1319 MED) > *Cokeswayne* 1327.

4.4. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

kēl~man [from *kēle* & *man*] ‘one who works on a keel or lighter, a bargeman, bargee’ 1453 MED (*kēle* [MDu. *kiel*] ‘a small vessel for loading ships, a lighter’ 1367 MED); *keelman* ‘one who works on a keel or barge’ 1516 NED; *keel* (*kele*) ‘a flat-bottomed vessel; a lighter’ 1332 NED) > *kelman* 1257, *Kelman* 1296, 1332, *Keleman* 1328;

kēler ‘crewman of a kele, keelman’ 1322 MED (*kēle* [?MDu *kiel*] ‘a small vessel for loading ships, a lighter’) > *keller* 1322;

shōut(e)-man ‘the master of a shoute; also, a sailor on a shoute’ 1395 MED, (*shōut(e)* [prob. from MLG *schūte*, *schutte* or MDu. *schute*, *schuyt*, *scute*, cp. ON (cp. OI *skūta*); AL *scūta*, *scouta*, *schoutum*, *shouta*, *s(c)hūta*; & AF *escute*, OF *scute*] ‘a flat-bottomed boat, barge’ 1295 MED) > *schoutman* 1365, *Shouteman* 1381;

skipper(e) [MDu *schipper*, *scipper*; also cp. AF *eskipe*, var. of OF *eschipe*. Forms in *sc-* may be from MLG *schipper*, OF *eschipe*, or OE *scipere*] ‘the captain or master of a ship’ 1391 MED; *skipper* [MDu or MLG *schipper*] ‘the captain or master of a ship, esp. of a small trading, merchant, or fishing vessel; a shipman, seaman’ 1390 NED) > *Scipre* 1177, *Scippere* 1180, *Skippere* 1285, *Skypper* 1286, 1452, *Skipper* 1311, *Skyppere* 1359, 1428;

stokker ‘one who prepares or sells stockfish’ 1419 MED (*stok* n.(shortened form of *stok-fish* n.) ‘a fish dried in the air without salt, stockfish’ 1328 MED, *stok-fish* [MDu *stocvisch*, *stock-*, MLG *stokvisch*] ‘a fish dried in the air without salt, a stockfish’ 1282 MED) > *stokkere* 1222, *Stocker* 1232, *Stokkere* 1259-60, *Stoker* 1287, *Stocker* 1301, 1332, *Stokkere* 1310, 1370, *Stokker* 1392, 1434, 1460.

5. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації

5.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження (центральнофранцузькі основи):

**cockler* ‘one who collects cockles (the shell-fish)’ 1769 NED (*cockle* sb. [ME *cokille*, F *coquille* ‘shell’] ‘cockle (the English name of bivalve mollusc)’ 1393 NED; ‘the shell of this mollusc’ 1507 NED; cf. *cockle-gatherer* ‘one who gathers cockles for food’ 1867 NED, *cockle-wife* ‘a woman who gathers cockles for sale’ 1884 NED) > *Cokeler* 1281 1332;

**cogger* ‘a sailor or master of the cog’ DBS (*cog* [ME *cogge*, OF. *cogue*, *coge* ‘a kind of ship, esp. ship of war’] ‘a kind of ship of earlier times’ 1325 NED) > *Coggere* 1195-7, *Cogere* 1218, *Cogger* 1219;

**cok-fisher(e)* (*cok* [OF *coque* 'shell' & OE *sæ-cocc* 'cockle'] 'a shellfish: cockle' 1364 MED) > *Cokfisser* 1330;

**perler* (*pearler*) 'a trader engaged in pearl-fishing; an employer of pearl-divers; also, a small vessel employed in this trade' 1887 NED, cf. *pearl-diver* 'one who dives for pearl-oysters' 1667 NED, *pearl-fisher* 'one who fishes for pearls' 1748 NED, *pearl-fishing* 1667 NED (*pearl* sb. (*perle*) [ME, F *perle*] 1259 NED) > *Perler* 1291, 1297.

5.2. Гібридні похідні з твірними основами латинського/давньофранцузького походження:

**kidel-man* 'one who has charge of a kiddie, ?a maker of kiddies' MED (*kidel* [AL & AF] 'a stationary fence made of stakes, wattles, and nets set in rivers or along seacoasts for catching fish; the net on such a weir' 1209 MED, 'one in charge of a fishing-weir' DBS (*kiddle* (*kydell*, *kidel*) [AF *kidel*, *kydel*] 'a dam, weir, or barrier in a river, having an opening in it fitted with nets or other appliances for catching fish; an arrangement of stake-nets on the sea-beach for the same purpose' 1215 NED) > *Kydelman* 1280, 1307, 1327, *Kidelman* 1376.

6. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації

6.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження:

barġer 'a master or crewman of a barge' 1437 MED (*bārġe* [OF *barge*] 'a sea-going sailing vessel of moderate size; a war vessel, larger than a balinger, attending upon a great ship; a river craft; a barge used on state occasions; a barge, boat, or raft for ferrying' MED).

6.2. Гібридні похідні з твірними основами латинського/давньофранцузького походження:

anker-man 'a sailor in charge of the anchors (stationed in the prow)' 1225 MED (*anker* [OE *ancor*, OF *ancre* & L *anc(h)ora* (ult. Gr.)] 'a ship's anchor' MED).

6.3. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

dogger-man 'a man who fishes from a dogger or on the Dogger Bank' (*dogger* [MDu *dogger* 'a fishing boat', *dogge* 'fishing net'] 'a broad-bowed, two-masted fishing vessel' 1500 MED).

7. Запозичені агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

7.1. Запозичені агентивно-професійні назви давньофранцузького походження (норманські запозичення):

marinĕr [AF *mariner* & CF *marinier*, *marenier*, *maronier*] 'a seaman, sailor; navigator; boatman;

?also, a fighting sailor or marine soldier' 1300 MED; 'the master or owner of a ship, captain' 1300 MED; *mariner* (*merriner*) [AF *mariner* = F *marinier*] 'one who navigates or assists in navigating a ship; a sailor, seaman; in law the term includes all persons employed on ships' 1290 NED > *marinier* 1197, *mairener* 1230, *Meriner* 1211-23, 1228, 1275-6, *Maryner* 1296, 1381, *Mariner* 1307, *Marnir* 1327, *Marner* 1327.

7.2. Запозичені агентивно-професійні назви нижньонімецького походження:

skipper(e) [MDu. *schipper*, *scipper*; also cp. AF *eskipe*, var. of OF *eschipe*. Forms in *sc-* may be from MLG *schipper*, OF *eschipe*, or OE *scipere*] 'the captain or master of a ship' 1391 MED; *skipper* [MDu or MLG *schipper*] 'the captain or master of a ship, esp. of a small trading, merchant, or fishing vessel; a shipman, seaman' 1390 NED > *Scipre* 1177, *Scippere* 1180, *Skipperere* 1285, *Skypper* 1286, 1452, *Skipper* 1311, *Skypperere* 1359, 1428.

Результати та їх обговорення. Синонімічний ряд назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові налічує 51 лексему, утворюючи 2% від загальної кількості 2417 середньоанглійських агентивно-професійних назв і 50% від загальної кількості 102 лексем підгрупи назв осіб, зайнятих промислами.

Дані щодо етимологічного складу та функційної диференціації назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 1.

За функційними різновидами досліджувана лексика кількісно переважає у функції ідентифікації, зокрема це співвідношення 86%:14% кількості назв мореплавців та рибалок, що виконують у середньоанглійський період функції ідентифікації, і кількості назв мореплавців та рибалок, що виконують у середньоанглійський період виключно функцію класифікації.

За етимологічним складом синонімічний ряд назв мореплавців та рибалок має переважання питомої лексики у співвідношенні: 63% англійських лексем, 33% гібридизмів і 4% запозичень.

Хронологічний ряд перших письмових фіксацій назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові: XI ст. – 4%, XII ст. – 20%; XIII ст. – 37%; XIV ст. – 25%, XV ст. – 14%.

Дані щодо хронологічної стратифікації перших письмових згадок назв мореплавців та рибалок у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 2.

Якісний склад синонімічного ряду назв мореплавців та рибалок формувалася протягом середньоанглійського періоду: максимум (37%) перших письмових згадок припадає на XIII ст. Вісім лексем – 16% – беруть свій

**Етимологічний склад і функційна диференціація назв мореплавців та рибалок
у середньоанглійській мові**

Етимологія/ функція	Англ.	Гібридні похідні				Запозичення-асимілятиви		Загалом	Частка (%)
		Фр.(ц)	Лат./фр.	Сканд.	Ннім.	Фр.(ц)	Ннім.		
Класифікація & ідентифікація	12	1	1	2	5	1	1	23	45
Ідентифікація	16	4	1	–	–	–	–	21	41
Класифікація	4	1	1	–	1	–	–	7	14
Разом	32	17				2		51	100
Частка (%)	63	33				4		100	–

Таблиця 2

**Хронологічна стратифікація перших письмових фіксацій назв мореплавців та рибалок
у середньоанглійській мові**

Століття	XI	XII	XIII	XIV	XV	Разом
Кількість	2	10	19	13	7	51
Частка (%)	4	20	37	25	14	100

початок у давньоанглійській період: *bōt-swein* [LOE *bātswezen*], *fisher(e)* [OE *fiscere*], *hōker(e)* [OE **hōcere*], *lōd-man* [OE *lād-man*], *sē-man* [OE *sē-mann*], *ship-man* [OE *scip-mann*], *stēre-man* [OE *stēor-mann*], *stēresman* [OE *stēores-mann*]; із них дві лексеми (*hōkere*, *sē-man*) в середньоанглійський період вийшли із ужитку і побутовали виключно у функції ідентифікації особи як другий, додатковий до особового власного імені, компонент антропонімної формули. П'ять лексем є неологізмами, які в середньоанглійський період побутовали виключно із функцією ідентифікації, і як апелятиви їх зафіксовано в письмових джерелах новоанглійського періоду: *bōter* (XVII ст.), *cockler* (XVIII ст.), *diver* (XVI ст.), *floatier* (XVIII ст.), *perler* (XIX ст.).

Висновки. У тріаді «системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція» виявлено такі результати стосовно функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду:

а) 45% – лексика з усталеним узусом, вживана у функціях класифікації та ідентифікації: 12% – лексика, що бере свій початок у давньоанглійський період і продовжує побутовувати в наступні періоди; 33% – лексика, що виникнула в середньоанглійський період і продовжила побутовування в новоанглійський період;

б) 41% – лексика з неусталеним узусом, вживана виключно в ідентифікаційній функції, що в середньоанглійський період не входила до апелятивного фонду мови: 27% – лексика, побутовування якої окреслено межами середньоанглійського періоду; 4% – лексика, що, виникнувши в давньоанглійський період, зазнала архаїзації в середньоанглійський період; 10% – неологічна

лексика, що увійшла до апелятивного фонду в новоанглійський період;

в) 14% – лексика з обмеженим узусом, вживана виключно у класифікаційній функції, які перейшла в наступні періоди розвитку мови.

Функційну узгодженість синтагматики і парадигматики виявлено за принципом тріадичності у процесі встановлення загальної характеристики комплексу мовних змін досліджуваного синонімічного ряду, зокрема виявлено специфіку переважання питомої (63%) і гібридної (33%) лексики над запозиченою у співвідношенні 96%:4%.

Розгляд антиномії «внутрішнє – зовнішнє» та антиномії «синхронія – діахронія» у тріадах із функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської мови, дає змогу розкрити синхронно-діахронічну функційну узгодженість у кореляції із функційною узгодженістю власномовного/запозиченого стосовно до якісного складу досліджуваного синонімічного ряду в межах етимологічних груп і встановити таке співвідношення: а) 69% лексики, що продовжила побутовування в наступні періоди (у т. ч. 37% – питомі АПН, 28% – гібридизми, 4% – запозичення); б) 31% лексики (у т. ч. 4% архаїзмів давньоанглійського періоду), що на початок новоанглійського періоду вийшла з ужитку і до апелятивного фонду середньоанглійської мови не входила, побутовуючи виключно в рамках антропонімії середньоанглійської мови (у т. ч. 25% – питома і 6% – гібридна).

У тріаді «мова – мовлення – функція» (за системно-функційним принципом вивчення співвідношення мови і мовлення, зокрема співвідношення норми і узусу) виявлено такі дані щодо

специфіки функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду:

а) 45% становить агентивно-професійна лексика з усталеним узусом, уживана у функціях класифікації та ідентифікації;

б) 41% становлять агентивно-професійні назви з неусталеним узусом, уживані виключно як назви прізвищового типу у функції ідентифікації, які в середньоанглійський період не входили до апелятивного фонду мови;

в) 14% становлять агентивно-професійні назви з обмеженим узусом, уживані виключно у класифікаційній функції апелятива, що *свідчить про визначальну роль функції ідентифікації особи* в побутуванні назв мореплавців та рибалок

у середньоанглійський період і підпорядкування синонімічного ряду назв мореплавців та рибалок як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, зайнятих промислами, внутрішній детермінанті лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

За результатами дослідження розвитку лексико-семантичної групи на рівні окремого синонімічного ряду в аспекті детермінантного аналізу, зокрема встановлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи і її підпорядкування мовній детермінанті на рівні окремого синонімічного ряду як їх підсистеми, є актуальним та перспективним напрямом досліджень у галузі теорії мовної еволюції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Добровольська О.Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія : монографія. Чернівці, 2016. 624 с.
2. Добровольська О.Я. Реконструкція розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови (на матеріалі агентивно-професійної лексики XI – XV століть) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ : Знання, 2018. 42 с.
3. Костюченко Ю.П. Історія англійської мови. Київ, 1963. 426 с.
4. Мельников Г.П. Системология и языковые аспекты кибернетики. Москва, 1978. 366 с.
5. Мельников Г.П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели. Москва, 2003. 395 с.
6. Солонович Т.Ф. Развитие тематической группы наименований лиц по профессии в английском языке : дис. ... канд. филол. наук. Минск, 1986. 204 с.
7. Шилова Н.В. Формирование системы производных наименований лиц по профессии в английском языке: Сфера ремесленно-промышленного производства : дис. ... канд. филол. наук. Владивосток, 2006. 195 с.
8. Ярцева В.Н. Развитие национального литературного английского языка. Москва, 2004. 288 с.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Middle English Dictionary / Ed. Robert E. Lewis, et al. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952–2001. Online edition in Middle English Compendium. Ed. Frances McSparran, et al.. Ann Arbor: University of Michigan Library, 2000–2018. URL: <http://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/> (Accessed 10 November 2019).
2. Reaney, Percy Hide. *A Dictionary of British Surnames*. London, Great Britain : Routledge and Kegan Paul, 1966.
3. The Oxford English Dictionary. John Simpson and Edmund Weiner (Ed). 2nd ed., 20 vol. Oxford, Great Britain, 1989.